

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Recensie: Tussen bronuitgave en geschiedwerk

Auteur: Joost Oosterhuis

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.3, 58-60.

©2024 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

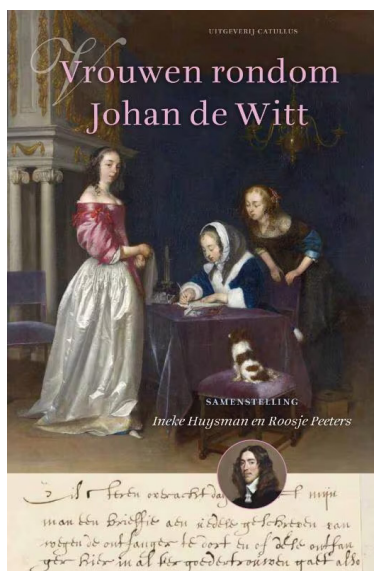
ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RECENSIE

TUSSEN BRONUITGAVE EN GESCHIEDWERK

Joost Oosterhuis

Vrouwen rondom Johan de Witt

Ineke Huysman en Roosje Peters

(Uitgeverij Catullus 2023)

ISBN: 9789492409683

Hardcover, €29,99

344 pagina's

‘Als het is toegestaan om over de Orde te spreken, dan zal ik u vertellen dat mijn assistente u zeer nederig de handen kust, evenals de grootmeesters,’ staat op flirterige wijze in de brief geschreven. Het antwoord op de brief kent eenzelfde toon: ‘Ik zal u niet opzadelen met de moeite om kushandjes aan uw assistente door te geven, omdat ik in gedachten altijd bij haar ben en mijn ziel haar altijd de hulde brengt die haar toekomt, ook al blijft mijn lichaam ver van haar verwijderd door een enorm obstakel.’ Het betreft hier een correspondentie tussen de Johan de Witt en de twee adellijke zussen Amalia Margaretha en Anna Trajectina van Brederode. Het is slechts een greep uit de vele brieven die Johan de Witt ontving en naar vrouwen stuurde. In de bundel *Vrouwen rondom Johan de Witt* staan deze vrouwen en hun schrijven centraal.

De bundel *Vrouwen rondom Johan de Witt* (Ineke Huysman en Roosje Peters eds., 2024) staat in een lange traditie van een bepaald genre: de bronuitgave. Dit zijn boeken waarin een type bron (vaak de correspondentie van een bepaalde persoon) als gedrukte transcripties worden uitgegeven. Dit genre is tegenwoordig wat schaarser, maar komt nog wel in een digitaal jasje voor. In fysieke vorm verschijnt het uitslui-

tend in een nieuw hybride object, waarin de bronnen in hun geheel gepresenteerd worden om een bepaald fenomeen of onderwerp te illustreren. Maar naast de functie van schriftelijke afbeeldingen, worden zij door historici van context en interpretatie voorzien. Hierdoor kan de leek hen ook duiden, zonder daar zelf een bachelor of master in geschiedenis voor gevolgd te hoeven hebben. Het is bijna een soort 'doe-het-zelfbronneninterpretatie'. Waar primaire bronnen in geschiedboeken vaak achter voetnoten verborgen liggen, staan zij hier in het middelpunt van de aandacht.

De serie *Johan de Witt*, een bijproduct van het digitaliseringsproject van de brieven van Johan de Witt aan het Huygens Instituut, valt geheel binnen deze nieuwe hybride vorm van de bronuitgave. Zo ook dit nieuwste deel, waarin de vrouwen centraal staan met wie Johan de Witt correspondeerde tijdens zijn periode als Raadspensionaris (1652-1672). Dit zijn 31 brieven bij elkaar die elk een miniartikel op zich vormen. Elk van deze artikelen wordt ingeleid door een historicus, waarin de context wordt geschetst en een interpretatie van de bron gegeven wordt, waarna ten slotte een hertaalde versie van de brief zelf volgt. Deze brieven zijn door vrouwen zelf aan Johan de Witt geschreven, of vice versa. De twee uitzonderingen hierop vormen een brief aan Wendela Bicker en een brief aan Johanna de Witt, gestuurd door respectievelijk Arnoldus Fey en Maria van Berckel.

Het boek doet mij enigszins denken aan *Der dreissigjahrige Krieg* (2018) van Peter Medick, waarin de Dertigjarige Oorlog wordt belicht vanuit het perspectief van *Altsgeschichte* aan de hand van primaire bronnen. De grote kracht van dit soort hybride bronuitgaven is het feit dat zij de voorheen dominante stromingen van geschiedschrijving (in het geval van de Dertigjarige Oorlog de nadruk op hoge politiek en militaire campagnes) kunnen doorbreken. Voor *Vrouwen rondom Johan de Witt* betekent dit het doorbreken van de exclusieve focus op mannen in de historiografie over de regentenklasse in het algemeen en het leven van Johan de Witt in het bijzonder. Zoals Els Kloek in de inleiding van de bundel toelicht, hadden oudere historici zoals Japikse, Fruin en Kernkamp weinig aandacht voor de vrouwelijke correspondenten van Johan de Witt. *Vrouwen rondom Johan de Witt* probeert dit gebrek te corrigeren door via een selectie aan brieven te laten zien dat vrouwen uit diverse lagen van de bevolking met Johan de Witt contact opnamen en belangrijke betrekkingen met hem onderhielden.

Een ander voordeel van deze hybride bronuitgave is het feit dat zij zeer toegankelijk is voor een breed publiek. Hoewel een aantal brieven hoge politiek bespreekt en een aantal zeer zakelijk is, zitten er ook veel brieven tussen van persoonlijke aard. Deze komen van De Witts naasten: tantes, zussen, zijn dochter, zijn vrouw, maar ook een min en zelfs twee oud-geliefden passeren de revue. Hun brieven brengen een microhistorisch perspectief naar boven, het beeld van een man die deel uitmaakte van een web aan persoonlijke connecties, onder wie dus vele vrouwen. De onderwerpen die deze brieven bespreken lopen daarom erg uiteen van emotioneel en bijzonder tot meer alledaagse zaken. Ze gaan over giften, gunsten, familieruzies, liefde, geboortes en de dood. Sommige brieven hebben alleen als doel om simpelweg te informeren naar elkaars gezondheid. Deze brieven tezamen brengen een geheel ander beeld naar voren van zowel De Witt als zijn kennissen. De persoonlijke bekommelingen, gevoelens en belevenissen van deze vrouwen staan centraal in hun brieven. Maar er verschijnt ook een ander beeld van De Witt in dit boek. In plaats van een staatsman, zoals hij grotendeels in biografieën wordt geschetst, komt hij hier meer als een mens over: een vader, een broer, een geliefde, en – zoals eerder geciteerd – zelfs een flirtende jongeman. Deze toegankelijkheid van het boek wordt dus deels gefaciliteerd door de onderwerpen die de brieven onder de aandacht brengen, maar ook door de historici

die aan deze bundel hebben meegewerkt. Zij voegen een belangrijke context toe aan de brieven, zowel in de voorgeschiedenis, als hoe hun onderwerpen zich verhouden tot de zeventiende-eeuwse samenleving. Ten slotte helpt de hertaling (en de vertaling voor de Franstalige brieven) om de tekst begrijpelijk en leesbaar te maken voor een groot publiek.

Ook de brieven van vrouwen buiten De Witts persoonlijke kring zijn zeer interessant. De achtergronden van deze vrouwen zijn meer divers: ze zijn van adel, een deel van de regentenklasse, maar een aantal komt uit de lagere middenklasse. Allen vragen zij De Witt vaak om een gunst; deze gunsten bieden een inkijk in hun leven en de problemen waar zij mee te maken kregen. Zo schreef een herbergierster uit Dordrecht De Witt met de vraag of hij haar wat geld kon schenken. Een aantal soldaten, voorheen in dienst voor de WIC in Brazilië, had zich bij haar flink in de schulden gestoken. Doordat zij wegens het verlies van de kolonie werkloos waren geworden, konden ze de schulden niet betalen. Diverse vrouwen van adel vroegen daarentegen De Witt schriftelijk of hij een goed woordje voor hun zonen kon doen, zodat zij een promotie tot kapitein zouden verkrijgen. Deze verzoeken om gunsten worden door de diverse auteurs van de bundel in hun context geplaatst en krijgen daardoor een significantere betekenis dan slechts een actie van een individu; zij bieden een inkijkje in de zeventiende-eeuwse maatschappij.

Toch is er ook een aantal belangrijke nadelen in dit genre en specifiek in dit boek. Door de opzet van een bundeling aan primaire bronnen ontbreekt vaak een hoofdfocus. In Medicks boek staan verschillende aspecten van de Dertigjarige Oorlog centraal, maar zij bieden eerder een microhistorisch panorama dan werkelijk een gefocust theoretisch geschiedwerk. Datzelfde geldt enigszins voor deze bundel, al is de verbinding hier iets hechter omdat alle vrouwen met De Witt correspondeerden. Toch blijft een echte rode lijn uit: het boek vervalt in een serie van vignettes die, hoewel interessant en waardevol, niet leiden tot een grotere conclusie of analyse.

Daarnaast is de keuze van de auteurs om de brieven te hertalen ietwat riskant. Hoewel het logisch is dat de tekst hertaald wordt, omdat een groot publiek moeite heeft met het vocabularium en de vaak omslachtige formuleringen van zeventiende-eeuws Nederlands, brengt deze aanpak gevaren met zich mee. Zij leidt zelfs in de meest accurate vertaling tot een vorm van misleiding. De andere woorden en formuleringen die zeventiende-eeuwers gebruikten, geven een inkijkje in hun beleavingswereld. Zij zijn sterk gekleurd door hun ideeën en ervaringen. Door deze gekleurde woorden te vervangen voor modern Nederlands, verlies je het eigene van de zeventiende eeuw en komen de personen en hun schrijfwijze ietwat anachronistisch en modern over.

De bundel weet een interessante bijdrage te leveren aan zowel vrouwen-geschiedenis als aan de historiografie over Johan de Witt. Hij weet veel voordelen van de hybride bronuitgave goed uit te buiten. Het boek ontstijgt echter niet een aantal van de grotere nadelen die met ditzelfde genre gepaard gaan: het ontbreken van een duidelijke these of rode lijn. Door zijn toegankelijkheid en opzet is dit boek uiteindelijk vooral interessant voor een algemeen publiek en voor mensen met een specifieke interesse in Johan de Witt of regentenvrouwen en vrouwen van adel in de Nederlandse Republiek.

Joost Oosterhuis is redacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift* en volgt de onderzoeksmaster Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Naast zijn interesse voor de vroegmoderne geschiedenis is hij een fervent consument van historische films, games en boeken.